

*До 65-літнього ювілею професора
Тетяни Анатоліївни Космеди*

**ПОЛІГРАННА ФІЛОЛОГІЯ
БЕЗ КОРДОНІВ**

Колективна монографія

УДК 81'1
П 50

Рецензенти:

Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Ситар Г. В., доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Скаб М. В., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

*Рекомендовано до друку вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 1 від 02.02.2022 р.)*

П 50 **Полігранна філологія без кордонів:** колективна монографія / відп. ред. докт. філол. наук Т. Ф. Осіпова, докт. філол. наук Н. В. Піддубна, докт. філол. наук О. В. Халіман. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2022. 630 с.

ISBN 978-617-8059-53-8

Колективна монографія присвячена багатогранній науковій постаті професора Т. А. Космеди з нагоди її 65-літнього ювілею. У праці вміщено дослідження однодумців, колеґ, учнів і послідовників, що висвітлюють широке коло наукових інтересів ювілярки та присвячені актуальним напрямам сучасної лінгвістики.

Для науковців, викладачів і здобувачів закладів вищої освіти.

The collective monograph is devoted to the versatile scientific figure of Professor T. Kosmeda on the occasion of her 65th anniversary. The paper contains scientific developments of like-minded people, colleagues, students and followers, that cover a wide range of scientific interests of T. Kosmeda and are devoted to current areas of modern linguistics.

The monograph is for scientists, teachers and applicants for higher education.

УДК 81'1

ISBN 978-617-8059-53-8

© Осіпова Т. Ф., Піддубна Н. В., Халіман О. В., 2022 р.

МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ПОДЯКИ В АСПЕКТІ ЛІНГВОАКСІОЛОГІЇ

ОКСАНА ХАЛІМАН

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
Харків — Україна

У лінгвістиці з другої половини ХХ ст. спостерігаємо нові підходи до аналізу мовних одиниць, що пов'язано із загальним “прагматичним бумом”. Відмова від дослідження мови лише як системи знаків дала змогу зосередитися на її функційних особливостях з урахуванням екстралінгвальних чинників, соціальних умов, комунікативних ситуацій. Активне зацікавлення мовознавців прагмалінгвістичною специфікою комунікативних явищ сприяло висвітленню нових наукових аспектів, зокрема в лінгвістичній філософії була актуалізована теорія мовленнєвих актів. Основні її положення, як відомо, уперше обґрунтував англійський логік і філософ Дж. Остін. Згодом його ідеї набули розвитку в численних роботах зарубіжних і вітчизняних учених.

Загальна тенденція до інтеграції різних галузей у сучасній науковій парадигмі загалом проявляється й у мовознавстві як синтез лінгвістичних досліджень на стику кількох напрямів. Контекстуальний аналіз мовленнєвих актів дав змогу лінгвістам переконатися, що однією з найхарактерніших рис мовлення є постійне прагнення до емоційного вираження думки. Така особливість зумовлює те, що розгляд окремих із них є актуальним і в аспекті лінгвоаксіології — лінгвістичної теорії цінностей, що вивчає відображення в мові аксіологічних аспектів буття, засади якої в україністиці обґрунтувала Т. Космеда⁶³⁷.

У зазначеному ракурсі серед інших увагу привертає мовленнєвий акт подяки, що, за класифікацією Дж. Серля, належить до групи експресивів, які виражають психологічний стан мовця, характеризують міру його відвертості як реакцію на стан справ, що визначається в межах пропозиції⁶³⁸. Експресивами дослідник називає такі мовленнєві дії, як подяка, привітання, вибачення, співчуття, жаль, вітання.

Мовленнєвий акт подяки, а також вітання, прощання, побажання Ю. Апресян кваліфікує як мовленнєві ритуали, тим самим підкреслюючи

⁶³⁷ Див.: Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 349 с.

⁶³⁸ Серль Дж. Классификация иллокутивных актов. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва: Прогресс, 1986. Вып. 17. С. 183.

їхній етикетний характер⁶³⁹. Н. Формановська також відносить подяку, що є прикладом яскраво вираженої стандартизованої мовленнєвої поведінки, до сфери мовленнєвого етикету, однією з найважливіших функцій якого є фатична, спрямована на забезпечення мовленнєвого контакту зі співрозмовником⁶⁴⁰. Схожу думку висловлює і Л. Цурикова: у її розумінні подяка є “своєрідним комунікативним ритуалом, основна соціальна мета якого полягає у встановленні й підтриманні дружньої атмосфери між учасниками інтеракції”⁶⁴¹. Ідеться про ритуалізовану комунікацію, принципи якої визначаються правилами соціального етикету. У такому разі подяка виконує виключно фатичну прагматичну функцію і має формальний характер.

Однак, як засвідчують результати досліджень, мовленнєвий акт подяки демонструє значну контекстуальну варіативність. Наприклад, І. Ківенко звертає увагу на відмінності у вираженні вдячності щодо критерію щирості. У разі здійснення соціального ритуалу, пояснює названа вище дослідниця, “слід говорити про фатичну (формальну, етикетну) подяку”⁶⁴². Вона вважає її нейтральною з позиції вказаного критерію. Це зумовлено тим, що “критерій щирості не є релевантним для формальної подяки, оскільки адресант виражає її машинально, не відчуваючи при цьому істинної вдячності, тому що передуюча дія-стимул не є значною для нього. Адресат, в свою чергу, не надає особливого значення висловленій подяці”⁶⁴³. Стимули, які передують фатичній подяці, — це надання незначних послуг, виконання службових обов’язків, комплімент, похвала, схвалення, запрошення, привітання, побажання, провя уваги тощо⁶⁴⁴. У такому разі, коментує І. Варфоломеева, акти вираження подяки та реакції на них здійснюються комунікантами автоматично й вони не надають їм особливого значення. Основною умовою успішності спілкування в цій ситуації є чітке знання правил відповідної конвенційної процедури й точне їх дотримання⁶⁴⁵. Отже, мовленнєві одиниці вираження подяки,

⁶³⁹ Апресян Ю. Д. Перформативы в грамматике и словаре. *Известия АН СССР*. 1986. Т. 45. № 3. С. 210.

⁶⁴⁰ Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. Москва: Рус. яз., 2002. С. 182–183.

⁶⁴¹ Цурикова Л. В. Дискурсивное событие выражения благодарности в английском и русском языках. *Kalbu Studijos: Studies about Languages*. Kaunas: Kaunas University, 2008. № 13. С. 61.

⁶⁴² Ківенко І. О. Мовленнєвий акт подяки: прагмалінгвістичний аналіз (на матеріалі англійської мови): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова. Одеса, 2018. С. 65.

⁶⁴³ Там само. С. 65–66.

⁶⁴⁴ Там само. С. 66.

⁶⁴⁵ Варфоломеева И. В. Дискурсивное событие выражения благодарности в естественной коммуникации в английском и русском языках. *Альманах современной науки и образования*. 2010. № 11 (42). Ч. I. С. 135.

що функціують як етикетні засоби в ситуаціях спілкування з незнайомими чи малознайомими людьми, не несуть емоційно-оцінного навантаження: у повсякденному спілкуванні людина, використовуючи етикетні репліки, “не відчуває ніяких емоцій та не оцінює вчинки іншого комуніканта”⁶⁴⁶.

Від таких ситуацій відрізняються ті, у яких “критерій ширості опиняється в комунікативному фокусі”⁶⁴⁷, оскільки адресант високо оцінює дії / вчинки адресата та вважає їх бенефактивними для себе. Його подяка не є простим етикетним кліше, а слугує засобом вираження істинної вдячності та позитивного емоційного стану⁶⁴⁸. На це звертає увагу й І. Чемеринська, зауважуючи, що денотативним значенням таких фраз “є вираження почуття вдячності за послугу, пораду, подарунок тощо, але висловлення здатне набувати й емоційно-експресивної конотації”⁶⁴⁹.

Аналіз прикладів авторської картотеки, вибраної з художнього мовлення, демонструє функціонування в репліках-подяках численних маркерів, що засвідчують реалізацію названого вище критерію. По-перше, мовець часто вербалізує щирість вираження своєї вдячності словами на зразок *щиро, від усього серця, красно* та ін., напр.: **Від серця** я дякую і прошу: *утніть іще що* (Г. Квітка-Основ'яненко); *За званіє моє дякую з цілого серця, особливо Вам за ходатайство* (І. Вагилевич); **Від душі** дякую за *бронебійників* (Л. Первомайський); *А за поради щиро* дякую (Гр. Тютюнник); *Слово честі, я Вам щиро вдячний* (Ю. Дольд-Михайлик) та ін.

По-друге, цей тип подяки, на відміну від коротких етикетних реплік, наповнений іншими мовними одиницями, що інтимізують висловлювання. Це передусім засоби номінування того, кому спрямована вдячність. У процесі безпосередньої комунікації вживають займенники (*дякую тобі, дякую Вам / вам*), інколи в поєднанні зі звертанням (*дякую тобі, мамо*), під час опосередкованої — іменники (*дякую батькам*), а також словосполучення (*дякую добрим людям*) у давальному відмінку.

Описуючи граматичні індикатори ввічливості, А. Болотнікова зауважує, що “датив увічливої адресатності функціює як залежна словоформа при дієсловах із семантикою дарування, подяки, поради, пропозиції, рекомендації, побажання, обіцянки, співчуття тощо”⁶⁵⁰. За допомогою відповідних

⁶⁴⁶ Ківенко І. О. Мовленнєвий акт подяки: прагмалінгвістичний аналіз (на матеріалі англійської мови)... С. 47.

⁶⁴⁷ Там само. С. 67.

⁶⁴⁸ Там само.

⁶⁴⁹ Чемеринська І. Подяка як оцінний мовленнєвий акт. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки*. 2012. № 6. С. 100.

⁶⁵⁰ Болотнікова А. П. Граматичні індикатори вираження категорії ввічливості в українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2018. С. 90.

форм реалізується суб'єктно-об'єктна спрямованість ввічливості⁶⁵¹. Давальний об'єкта засвідчує рівень близькості стосунків, пошани до співрозмовника, порівняно з ним еліптичне висловлювання сприймається як шаблон, емоційність при цьому втрачається⁶⁵². А. Болотнікова аргументує, що варто розрізняти автоматичне, формальне *дякую* від *дякую вам*, що маркує того, хто відчуває щиру вдячність і спрямовує її адресатові⁶⁵³, порівн.: *Дякую, дуже-дуже Вам дякую! Дякую красно!* (Г. Ручай).

Форму давального відмінка, як було зазначено вище, може доповнювати або замінювати звертання, яке дослідники кваліфікують як засіб, що виражає “високу прагматичну спрямованість на адресата, створюючи ефект його присутності”⁶⁵⁴. Кличний відмінок, засвідчують лінгвісти, “є індикатором установлення атмосфери взаєморозуміння, симпатії”⁶⁵⁵, “маркує зменшення психологічної й соціальної дистанції”⁶⁵⁶, “формує експресивне тло, підкреслює довіру, інтимність, заохочення до спільної дії, реалізує стратегію позитивної ввічливості”⁶⁵⁷, “є маркером близької соціопсихологічної дистанції”⁶⁵⁸, порівн.: *За це й дякую тобі, княже Володимире* (С. Складенко); *Дякую тобі, пане Міхале, що не забув за мене!* (А. Чайковський); *Дякую тобі, дитино, що вчиш мене божественної любові* (С. Андрухович).

Увиразнює інтимізувальний ефект звертання використання (а) присвійних займенників (*Дякую тобі, мій друже Ковалю, за ближче знайомство зі Стрипою* /В. Шкляр/; *Дякую тобі, моя царице* /О. Гончаров/), (б) оцінних прикметників (*Дякую тобі, любий друже, — втомлено мовив Бігунець* /В. Шевчук/; *Дякую тобі, щирий друже, за ласку* /К. Катаєнко/), (в) зменшено-пестливих форм (напр., *Дякую тобі, Оленочко, будь щаслива в житті* /В. Гренджа-Донський/; *За все дякую тобі, Шапочко* /В. Винниченко/), (г) слів, ужитих у переносному значенні (*Дякую тобі, сонце моє! — обплів Петро свою шию м'якими, як шовк, косами дівчини* /А. Химко/; *Дякую тобі, голубе* /В. Малик/) і т. ін., а також їх аплікація (напр.: *Дякую тобі, моє серденько, за таку твою увагу до мене* /Остап Вишня/; *Дякую тобі, любчику мій солоденький, за такі компліменти* /Ю. Андрухович/; *Дякую, дякую, дякую*

⁶⁵¹ Див. про це: Болотнікова А. П. Граматичні індикатори вираження категорії ввічливості в українській мові... С. 43.

⁶⁵² Там само. С. 91.

⁶⁵³ Там само. С. 93.

⁶⁵⁴ Баландіна Н. Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті. Київ: АСМІ, 2002. С. 80.

⁶⁵⁵ Болотнікова А. П. Граматичні індикатори вираження категорії ввічливості в українській мові... С. 65.

⁶⁵⁶ Там само. С. 70.

⁶⁵⁷ Там само. С. 79.

⁶⁵⁸ Там само.

тобі, моя кохана, моя найкоханіша Оса! Тисячу разів дякую! Ти — найкраща! /В. Єшкілев/).

Застосування засобів інтимізації, увічливості, як бачимо, опосередковано забезпечує формування позитивнооцінної тональності мовлення⁶⁵⁹ завдяки кореляції відповідних смислів.

Звісно, межа між формальною і щирою подякою нечітка. Характеризуючи типи висловлювань із семантикою подяки, зокрема ритуальну й емоційну, А. Берднікова наголошує, що “всі виокремлені типи не є ізольованими, а перетинаються і взаємодіють один з одним”⁶⁶⁰. І формальна, і щира вдячність “відповідають соціальним очікуванням мовців”⁶⁶¹, тому є складником ефектвної комунікації.

Крім фактичної і щирої, І. Ківенко кваліфікує фальшиву (нещирю та іронічну / саркастичну) подяку⁶⁶². До того ж, досліджувані форми вживають як для вираження згоди, так і відмови, тобто етикетні мовленнєві акти подяки мовець, залежно від своїх намірів та комунікативної ситуації, може використовувати й стратегії зближення, і дистанціювання⁶⁶³, на чому не будемо упинятися в цій науковій розвідці, натомість детальніше звернемо увагу на аксіологічний складник іллокуції в процесі вираження вдячності.

Наукову дискусію викликало те, що в класифікації Дж. Серля до експресивів віднесено акти з позитивною чи негативною оцінкою, акти етикету й акти вираження емоційних переживань. Ці типи висловлювань, як наголошує Н. Формановська, необхідно розмежовувати, оскільки вони передають різні цілі мовця і різні перлокутивні очікування⁶⁶⁴. Дослідниця розрізняє (а) емотивні мовленнєві акти, що реалізують у комунікації різні способи безпосереднього вираження емоційних станів; (б) етикетні мовленнєві акти, що реалізують соціально встановлені правила мовленнєвої поведінки в зоні доброзичливості, кооперативності й містять імпліцитну позитивну оцінність⁶⁶⁵.

⁶⁵⁹ Див. про це: Халіман О. Система метамови граматики оцінки: інтерпретація терміна *тональність*. *Slavica Slovaca*. 2020. Rocnik 55. Cislo 2. S. 269–276.

⁶⁶⁰ Берднікова А. Г. Речевой жанр благодарности: когнитивный и семантико-прагматический аспекты: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Новосибирск, 2005. С. 24.

⁶⁶¹ Болотнікова А. П. Граматичні індикатори вираження категорії ввічливості в українській мові... С. 93.

⁶⁶² Ківенко І. О. Мовленнєвий акт подяки: прагмалінгвістичний аналіз (на матеріалі англійської мови)... С. 67.

⁶⁶³ Мудрик Л., Лукашук О. Особливості функціонування етикетних мовленнєвих актів в англійському суспільно-політичному дискурсі. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки*. С. 140.

⁶⁶⁴ Формановская Н. И. К уточнению понятия “экспрессивные речевые акты”. *Русский язык за рубежом*. 1998. № 4. С. 42.

⁶⁶⁵ Там же. С. 42–43.

Спробу уточнити зміст поняття “експресивні мовленнєві акти” також здійснила О. Вольф. Вона відносить до класу експресивів (а) мовленнєві акти, обумовлені соціальними конвенціями вибачення, подяки, привітання і т. ін.; (б) оцінні висловлювання, що належать індивідуальним суб’єктам, ілюкутивна мета яких — виразити емоційний стан мовця і / або здійснити емоційний вплив на слухача, що ґрунтується на схваленні чи осуді⁶⁶⁶. Отже, за кваліфікацією О. Вольф, до експресивів належать “ритуальні експресиви”, а також “власне експресиви” — індивідуальні оцінки⁶⁶⁷.

Щира подяка, як видається, знаходиться на межі функціонування підтипів, виокремлених Н. Формановською і О. Вольф, оскільки вона, з одного боку, пов’язана з етикетними нормами, а з другого — з вираженням оцінних смислів.

Сучасні мовознавці також використовують термін “оцінні мовленнєві акти”. Наприклад, З. Теміргазіна як основні їх види виокремлює осуд і схвалення, інші різновиди варіюють ілюкутивну функцію залежно від інтенсивності оцінки⁶⁶⁸. Відповідна ілюкутивна сила, пояснює Г. Приходько, може бути не виражена експліцитно мовними засобами⁶⁶⁹.

Мовленнєвому акту щирої подяки, безумовно, притаманна оцінність — це кваліфікація “вчинку одного з комунікантів, котрий оцінює як хороший чи поганий інший співрозмовник”⁶⁷⁰. Подяка, засвідчує І. Ківенко, є “синкретичним мовленнєвим актом, якому властиві декілька ілюкутивних цілей, які в певному контексті можуть виходити на передній план або відступати: 1) висловити почуття вдячності за здійснене для адресанта добро; 2) дати позитивну оцінку праці / діям адресата”⁶⁷¹.

Тому мовленнєвий акт подяки кваліфікуємо як оцінний, оскільки він пов’язаний з репрезентацією аксіологічних смислів, однак становить периферію цієї групи, тому що вираження оцінки не є його первинною ілюкутивною метою та не реалізується послідовно. Аксіологічний складник, як було зазначено вище, зазвичай нівелюється в процесі ритуальної комунікації або ж може бути не експлікований у відповідних висловлюваннях.

⁶⁶⁶ Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. 2-е изд., доп. Москва: Эдиториал УРСС, 2002. С. 167.

⁶⁶⁷ Там само. С. 166.

⁶⁶⁸ Теміргазіна З. К. Лингвистическая аксиология: оценочные высказывания в русском языке. 2-е изд., стер. Москва: ФЛИНТА, 2015. С. 56.

⁶⁶⁹ Приходько Г. І. Оцінні мовленнєві акти в типології мовленнєвих актів. *Наук. журн. Львів. держ. ун-ту безпеки життєдіяльності “Львівський філологічний часопис”*. 2017. № 1. С. 72.

⁶⁷⁰ Чемеринська І. Подяка як оцінний мовленнєвий акт... С. 100.

⁶⁷¹ Ківенко І. О. Мовленнєвий акт подяки: прагмалінгвістичний аналіз (на матеріалі англійської мови)... С. 75.

Лігвоаксіологічна площина досліджуваного мовленнєвого акту, як за-свідчує аналіз, реалізується у двох тісно пов'язаних складниках: а) оцінка дій адресата; б) вираження емоційного стану мовця. А. Берднікова також відсте-жує єдність зазначених вище аксіологічних аспектів подяки: почуття вдячно-сті представляє собою контамінацію позитивної оцінки ситуації суб'єктом і цілого комплексу позитивних емоцій: радості, захоплення, щастя⁶⁷².

По-перше, виражаючи щирю подяку, мовець часто вербалізує той факт, дію, вчинок, який він позитивно оцінює і, відповідно, виражає через це вдяч-ність, напр.: ...*дякую тобі за цю мудрість, за спокій, за Дніпро...* (В. Вин-ниченко); *Щиро дякую за сповнення просьби* (Р. Горак); *Дякую тобі, моя Юлечко, моя вірна дружино, за любов незрадливу, за душу щирю, за серце святе* (О. Яворська); *Словом, я тобі дуже дякую, що ти мене перед друже-нами своїми з гуртожитку захистила* (Любка Дереш). Звісно, каузатор по-дяки — факультативний складник досліджуваних висловлювань, однак «цей елемент структури виконує особливі функції під час мотивування подяки і є показником високого ступеня усвідомленості вираженого почуття»⁶⁷³. Наго-лосимо, що оцінка в подібних репліках реалізується опосередковано: мовець не використовує слів на зразок *добре* для експлікації відповідного ставлення.

Водночас, по-друге, мовленнєвий акт подяки є репрезентацією емоцій-ного стану мовця, оскільки являє собою позитивно експліковану реакцію на певну дію, здійснену щодо суб'єкта вдячності іншою особою⁶⁷⁴. Серед сис-теми інтенцій вираження подяки А. Берднікова називає, зокрема, інтенцію вираження емоційного стану суб'єкта мовлення⁶⁷⁵. Його позитивні почуття названа вище дослідниця кваліфікує як непрямий спосіб висловлення подя-ки⁶⁷⁶: «мовець, що відчуває різні позитивні почуття (...), виражає подяку за їх пробудження в ньому»⁶⁷⁷. Специфіка художнього тексту дає змогу засвідчити сказане вище такими контекстами, у яких емоції мовця відтворені в словах автора, напр.: *Дякую тобі, сину! — каже батько, вкладаючи в ці слова і свою радість за повернення сина, і подяку боротьбі* (Ю. Бедзик); *Дякую тобі, чо-ловіче добрий, — радісно вигукнув старий та й заходився той хліб із салом наминати* (Дара Корній). Характеризуючи подяку як мовленнєвий жанр,

⁶⁷² Берднікова А. Г. Речевой жанр благодарности: когнитивный и семанти-ко-прагматический аспекты... С. 6.

⁶⁷³ Там же. С. 7.

⁶⁷⁴ Варфоломеева И. В. Дискурсивное событие выражения благодарности в есте-ственной коммуникации в английском и русском языках... С. 134.

⁶⁷⁵ Берднікова А. Г. Речевой жанр благодарности: когнитивный и семанти-ко-прагматический аспекты... С. 6.

⁶⁷⁶ Там же. С. 14.

⁶⁷⁷ Там же. С. 16.

А. Берднікова наголошує на його здатності виконувати кілька комунікативних завдань одночасно (“вираження емоційного стану й дотримання умов соціальної конвенції, а також (...) оцінку діяльність особистості”) й кваліфікує одночасно як емотивний, ритуальний та оцінний⁶⁷⁸.

Наведемо приклад вербалізації подяки:

Шановна Тетяно Анатоліївно!

У Ваш святковий день хочу висловити Вам щиру вдячність за багаторічну наукову співпрацю, за Ваше вміння спонукати, надихати, скеровувати, підитовхувати, безперервно бути вулканом ідей і джерелом неймовірного запалу!

Мені пощастило працювати зі справжнім фахівцем та вбрати від Вас найтонші премудрості наукової діяльності.

Дякую за науку й сподіваюся на подальші спільні задуми та їх реалізацію.

У наведеному прикладі аксіологічний складник подяки прямо й опосередковано вербалізовано такими мовними одиницями:

а) звертання (*шановна Тетяно Анатоліївно*). Найчастіше в ролі звертань з оцінно-характеризаційною функцією, аргументує А. Болотнікова, “уживають *шановний, дорогий*, які демонструють вплив емоційного стану мовця, його почуттів і думок на адресата, що викликає певний прагматичний ефект”⁶⁷⁹;

б) засоби інтимізації (номінування адресата /*висловити Вам*/, засоби підкреслення щирості /*щиру вдячність*/);

в) каузатори подяки — мовні одиниці, що вербалізують вчинки / риси адресата, які отримують опосередковану позитивну оцінку мовця і, відповідно, зумовлюють вираження подяки (*за Ваше вміння спонукати, надихати, скеровувати, підитовхувати, безперервно бути вулканом ідей і джерелом неймовірного запалу; за науку*);

г) характеристики особи, якій адресована подяка (*справжнім фахівцем*). Прикметник *справжній* (рос. *настоящий*), пояснює З. Теміргазіна, часто вживається в оцінних висловлюваннях, виконуючи функцію актуалізації ознак, що властиві, на думку мовця і за загальними стереотипами, поняттю, названому іменником. Прикметник виступає елементом прагматичного суб’єктивно-модального плану, уводячи в зміст висловлювання імплікатуру відповідності об’єкта оцінки уявленням мовця, виражаючи суб’єктивну істинність твердження⁶⁸⁰;

г) вербалізатори емоцій мовця (*мені пощастило*).

⁶⁷⁸ Там же. С. 9.

⁶⁷⁹ Болотнікова А. П. Граматичні індикатори вираження категорії ввічливості в українській мові... С. 64–65.

⁶⁸⁰ Теміргазіна З. К. Лингвистическая аксиология: оценочные высказывания в русском языке... С. 149.

Реалізація однієї з провідних інтенцій подяки (вираження емоційної оцінки), наголошує А. Берднікова, дає змогу мовцеві вербалізувати позитивні емоції, викликані плідною співпрацею, а також зацікавленість у подальшій соціальній взаємодії⁶⁸¹.

Отже, мовленнєвий акт подяки демонструє широку варіативність реалізації в сучасній комунікації. Одна з його форм — щира подяка, що становить периферію оцінних мовленнєвих актів. Її аксіологічне тло формує низка як власне оцінних, так і неоцінних мовних засобів, що прямо й опосередковано беруть участь у реалізації інтенцій мовця. Аналіз комплексу засобів мовленнєвого акту подяки засвідчує: власне оцінні одиниці функціують як непрямі засоби вираження подяки (оцінка адресата, позитивні почуття мовця та ін.), натомість прямі засоби вираження подяки — як опосередковані вербалізатори позитивної оцінки.

Сучасне мовлення, що відзначається загальною тенденцією до мовної економії, засвідчує і схильність до скорочення формул ввічливості, яке сприяє тому, що оцінний компонент вербалізується рідше. Тому динамічна комунікація сьогодення потребує формування в мовців компетентності розпізнавати імпліцитне вираження оцінки в мовленнєвих актах, пов'язаних з нею опосередковано.

⁶⁸¹ Берднікова А. Г. Речевой жанр благодарности: когнитивный и семантико-прагматический аспекты... С. 15.

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	5
ВСТУП. НАУКОВИЙ ПРОСТІР Т. А. КОСМЕДИ	19
<i>Загітко А., Краснобаєва-Чорна Ж.</i> Від лінгвоаксіології до лінгвотеології: еволюція теоретико-прикладних засад.....	20
РОЗДІЛ 1. ШАНУВАЛЬНО-КРИТИЧНИЙ ДИСКУРС. СПОГАДИ	41
<i>Біловус Г.</i> Мовознавчий доробок Т. А. Космеди в бібліографічному ограненні	42
<i>Гізінський А.</i> З любов'ю до студентів	51
<i>Ковалевська О., Янчура Д.</i> Роль Тетяни Анатоліївни Космеди у формуванні й розвитку познанської україністики.....	53
<i>Кочан І.</i> Лінгвоперсонологія в науковому доробку проф. Т. Космеди.....	65
<i>Ліс-Маркевіч П.</i> Іван Франко і Тетяна Космеда або симбіоз, що змінив хід речей	73
<i>Олексенко О.</i> Т. А. Космеда і Харків.....	78
<i>Папіш В.</i> Берегиня української словесності (до ювілею Тетяни Космеди)	82
<i>Петрова Т.</i> Критичний дискурс професора Т. А. Космеди	88
<i>Шумицька Г.</i> Про ЛЮДИНУ, яка вмє бачити перспективу.....	101
РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВНА МОВА І МОВНА ПОЛІТИКА	103
<i>Поповський А.</i> На сторожі рідного слова.....	104
<i>Степаненко М.</i> Перифрази як мотиватори конотативності антропоніма <i>Володимир Путін</i>	109
<i>Фаріон І.</i> Неколоніальна мовна модель команди В. Зеленського: свідомість та дія	127
<i>Шумицька Г.</i> “Рідна + державна + іноземні” — оптимальна мовна модель для представника національної спільноти на Закарпатті	141
РОЗДІЛ 3. ДИНАМІКА МОВНИХ ПРОЦЕСІВ	151
<i>Бріцин В.</i> Категорія модальності крізь призму мови й мовлення.....	152
<i>Нелюба А.</i> Спустошення парадигми і закон збереження матерії.....	165
<i>Павлова І.</i> Прагматика числівника <i>один</i> у поетичному тексті.....	175
<i>Пересада Є.</i> Актуальні питання української історіографії: проблема української латиниці на правописній конференції (1927 р.).....	180
<i>Скоробогатова Е.</i> Грамматическое представление интенсивности признака в русском поэтическом дискурсе.....	185
<i>Струганець Л., Костюк Ю.</i> Моделювання вербального континууму сучасної української мови	193

РОЗДІЛ 4. ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ПАРЕМІОЛОГІЯ. ЛЕКСИКОГРАФІЯ	201
<i>Дубічинський В., Ройтер Т.</i> Термінологічні новації в теорії лексичних паралелей	202
<i>Казимиrowa І.</i> Ареальна та ідіолектна атрибуція історичного словника лінгвістичних термінів.....	213
<i>Колонюк С.</i> Трагування евфемізму в сучасному мовознавстві	229
<i>Кононенко І.</i> Українська та польська паронімія: внутрішньомовний і зіставний аспекти дослідження	236
<i>Лазаренко О.</i> Діалектизми в <i>Українсько-німецькому словнику</i> Зенона Кузелі та Ярослава-Богдана Рудницького	244
<i>Мокиєнко В.</i> Из пареміологического наследия Ивана Франко.....	254
<i>Патріарх В.</i> Інтерпретація терміна <i>гендер</i> у сучасному науковому дискурсі.....	262
<i>Пристайко Т., Янь Н.</i> О стилистической характеристике пейоративной лексики в толковых словарях русского языка: сопоставительный аспект.....	269
<i>Черненко Г.</i> Проблеми лексикографічного опису займенників <i>ТИ</i> і <i>ВИ</i>	280
РОЗДІЛ 5. ЛІНГВОАКСІОЛОГІЯ	285
<i>Kovtun O.</i> Axiological power of the category of gender in Ukrainian and English linguistic cultures (comparative aspect)	286
<i>Зубков Е.</i> Проба лінгвоаксіологического анализа преступной идеологии.....	298
<i>Радчук О.</i> Особенности адъектива <i>темный</i> во фразеологизмах русского и китайского языков: лингвокультурный и аксіологический аспекты	307
<i>Семенюк О.</i> Оцінні конотації лексичних одиниць як фактор досягнення комунікативної мети в дискурсі сучасних ЗМІ (на прикладі слів <i>іномарка</i> , <i>євробляха</i>).....	316
<i>Халіман О.</i> Мовленнєвий акт <i>подяки</i> в аспекті лінгвоаксіології	324
РОЗДІЛ 6. КОМУНІКАТИВНА ЛІНГВІСТИКА	333
<i>Małeckі Ł.</i> Kłamstwo & perswazja – o dwóch obliczach oddziaływania i wpływu	334
<i>Колоїз Ж.</i> Комунікативні стратегії і тактики створення вербальної іронії в афористичному тексті.....	345
<i>Осінова Т.</i> Вербалізація невербаліки як самостійний напрям сучасного мовознавства.....	360
РОЗДІЛ 7. ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ Й ДИСКУРСИВНІ ПРАКТИКИ	371
<i>Кравіvнюк G.</i> Post-apocalyptic short-story motif verbalization in <i>Then later, his ghost</i> by S. Hall.....	372
<i>Алефиренко Н.</i> Ключевые слова художественного текста	380
<i>Ігнатів Н.</i> Письменники-документалісти про жанрову природу книг репортажного характеру	390

Кононенко В. Стереотипи українського художнього дискурсу: постмодерністський вимір	406
Мельник Я. Інфляція політичних гасел у сучасному українському дискурсі: семіотико-дискурсологічний аспект	415
Мушкетик Л. Вербалізація уявлень про долю в українських фольклорних текстах	423
РОЗДІЛ 8. ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЯ. ЛІНГВОЕМОЦІОЛОГІЯ	437
Slipetska V. History of linguistics of emotions: the formation stages (research theories, scientific schools, personalities)	438
Корнійчук В. Золоті пропорції поезії Тараса Шевченка (період “трьох літ”)	445
Купідура Р. Волинянин серед гір, або карпатська проза Уласа Самчука.....	456
Марчук Л. Індивідуальні засоби організації поетичного тексту Ганни Чубач.....	464
Мних Р. Франкознавство після смерті теорії літератури	477
Піддубна Н. Вербалізація релігійного світогляду Лесі Українки (за матеріалами ego-текстів)	488
Холод У. Ностальгічні мотиви в мовно-поетичних метаморфозах Олега Лишеги	499
Шкіцька І. Особливості наукового ідіостилу Ярослава-Богдана Рудницького.....	507
РОЗДІЛ 9. ОНОМАСТИКА	521
Мутнік І. Tetiana Kosmeda – studium antroponomastyczne	522
Калініченко В. Неправда як смисловий компонент у структурі українськомовного псевдоніма	527
Лесюк М. Антропонімікон прикарпатських сіл (Ковалівка, Великий Ключів Коломийського р-ну)	541
Рычкова Л. Прошлое в настоящем.....	552
Торчинський М., Торчинська Н. Зіставна характеристика українських і польських усталених виразів з онімним компонентом (на матеріалі „Короткого українсько-польського словника усталених виразів: еквіваленти слів, фразеологізми, прислів'я та приказки” Т. Космеди, О. Гоменюк, Т. Осіпової).....	567
Список використаних джерел	580
Список лексикографічних джерел.....	612
Список художніх джерел.....	616
Список публіцистичних джерел	618
Відомості про авторів, або тих, хто шліфував діамант науки	622

Наукове видання

Полігранна філологія без кордонів
(до 65-літнього ювілею професора *Тетяни Анатоліївни Космеди*)

Колективна монографія

Відповідальні редактори:

докт. філол. наук *Т. Ф. Осінова*

докт. філол. наук *Н. В. Піддубна*

докт. філол. наук *О. В. Халіман*

Технічна редакція та коректура:

канд. філол. наук, доц. *Петрова Т. О.* — українська, російська мова

канд. філол. наук, доц. *Ковтун О. В.* — англійська мова

канд. філол. наук (Україна), dr (Польща) *Ковалевська О. О.* — польська мова

Комп'ютерна верстка, дизайн обкладинки:

Ісаєва О. Б.

На корінці символ *Берегині* —
авторський логотип серії видань професора *Т. А. Космеди*
й представників її наукової школи

Підписано до друку 02.02.2022. Формат 60×84/16
Умовн. друк. арк. 36,7. Наклад 300 прим. Зам. № 02-02

Видавництво і друк ФОП Іванченко І. С.
пр. Тракторобудівників, 89-а/62, м. Харків, 61135
тел.: +38(050/093)4024350

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4388 від 15.08.2012 р.

www.monograf.com.ua